

ÄIDINKIELEN PRELIMINÄÄRIKOE 2017

TEKSTITAIDON KOKEEN ARVIOINTIOHJEET

YTL:n äidinkielen kokeen arviointiohjeet ovat ensisijaiset ohjeet myös preliminäärikokeen arvioinnissa. Vastaustekstien kieli ja rakenne vaikuttavat siten arviointiin. Näissä arviointiohjeissa on listattu vastaustekstien sisällön aineksia, tekstihavaintoja ja tulkintoja, joita opiskelija voi tehdä teksteistä tehtävänannon mukaan. Arvionti- ja pisteitysohjeet ovat viitteellisiä mutta voivat helpottaa opettajan arviointia.

1. Arvioi Tuomas Kokon uutista *Irakilaismies kertoi olevansa Isisin piinaama tekstilajinsa edustajana.*

Taustaa: Utinen kiinnittyi heinäkuussa heränneeseen keskusteluun turvapaikkapäätöksestä. Espoon kaupunginkirjaston aluejohtaja Sunniva Drake toi julkisuuteen päätöksen, jonka mukaan Maahanmuuttovirasto ei myönnä irakilaismiehelle oleskelulupaa tai turvapaikkaa, vaikka miehen koti ja työpaikka on räjäytetty ja ISIS on uhannut tappa hänet.

Utinen on julkaistu Helsingin Sanomissa 27.7.2016, ja se keskittyy lähinnä aiemmin julkaistuun kielteiseen turvapaikkapäätökseen. Uutisen otsikon alkuosa tiivistää turvapaikkapäätöksen sisällön ja jälkimmäinen osa kertoo, että Maahanmuuttovirasto ei kiistä päätöksen aitoutta. Leipäteksti keskittyy lähinnä otsikon jälkimmäiseen osaan Maahanmuuttovirasto ei kiistä somessa levinneen tekstin aitoutta. Ingressissä tiivistetään irakilaismiehen kokemaa uhkaa. Tekstin rakenne on uutiselle tyypillinen.

Utinen täyttää useita uutiskriteereitä. Sen aihe on esimerkiksi merkittävä, kiinnostava, ajankohtainen, dramaattinen ja inhimillinen. Utinen on osa syksyllä 2015 alkanutta turvapaikanhakijoihin liittyvää uutisointia.

Utinen vastaa uutiskysymyksiin mitä, missä, kuka, koska, miksi, miten ja millä seurauksin. Kokonaisuus on moniääninen: Tekstissä haastatellaan aluejohtaja Sunniva Drakea ja Maahanmuuttoviraston tiedottajaa Kristiina Markkasta. Lisäksi turvapaikkapäätöksen kautta tulee kuuluviin irakilaismiehen ja päätöksen tehneen viranomaisen ääni. Toimittaja Tuomas Kokko referoi ja siteeraa päätöstä sekä tuo esille ajankohtaista tietoa esimerkiksi heinäkuun alun pommiiskusta Bagdadissa.

Utinen keskittyy voimakkaasti Sunniva Draken julkistamaan päätöstekstiin ja referoi sitä. Merkittävää on, että toimittaja käyttää runsaasti epävarmuutta ilmaisevia sanavalintoja ja konditionaalia: päätökseksi väitetty teksti väittää, että häntä olisi myös kidutettu. Sanavalinnat hälventävät tekstin objektiivisuuden vaikutelmaa.

Huomionarvoista uutisessa on myös se, että kielteisen päätöksen saanut turvapaikanhakijaa ei kuulla muutoin kuin päätöksen tekstin kautta. Uutisessa ei ole mainintaa siitä, onko irakilaismiestä yritetty tavoittaa.

Utiseen liitetty kuva on tyypillinen uutiskuva ja ikään kuin todistaa tapahtumien aitoutta, vaikka kuva ei liity uutisen kärjessä olevaan asiaan.

Arviointilinjaus:

1–2 pistettä

Kirjoittaja havaitsee uutisesta muutamia keskeisiä tekstilajipiirteitä, jotka liittyvät esimerkiksi ajankohtaisuuteen, rakenteeseen ja muutamiin uutiskysymyksiin vastaamiseen.

3–4 pistettä

Kirjoittaja erittelee tekstin uutiselle tyypillisiä piirteitä (myös kuvan ja rakenteen) ja ymmärtää, että uutinen on tekstilajinsa edustajana epätyypillinen, koska se keskittyy voimakkaasti toisen tekstin referoimiseen.

5–6 pistettä

Kirjoittaja kiinnittää huomiota uutisen kieleen, muun muassa epävarmuutta ilmaiseviin kielen keinoihin, jotka ovat epätavallisia uutisissa. Hän huomaa, ettei itse turvapaikanhakijaa kuulla muutoin kuin päätöstekstin kautta ja että uutisessa on objektiivisuuden vaikutelmaa vähentäviä piirteitä.

2. Tarkastele Tuomas Kokon uutisen *Irakilaismies kertoi olevansa Isisin pinnamaa moniäänisyyttä ja moniäänisyyden tehtäviä.*

Tekstin moniäänisyys tarkoittaa ilmiötä, jossa tekstistä on havaittavissa muidenkin kuin sen kirjoittajan ääni. *Helsingin Sanomien* uutisessa kuuluu toimittaja Tuomas Kokon äänen lisäksi monia muita ääniä tai "kaikuja".

Uutisessa nimetään Maahanmuuttoviraston tiedottaja Kristiina Markkanen ja Espoon kaupunginkirjaston aluejohtaja Sunniva Drake, joita molempia on tekstissä lainattu. Lisäksi uutisessa yhtenä äänenä käsitellään Maahanmuuttovirastoa, jonka antamaksi oletettu turvapaikkapäätösteksti on uutisen keskeisin aines. Vaikka Maahanmuuttoviraston esitetään olevan päätöksen takana, päätöstekstiä käsitellään uutisessa kuin omana äänenään: *"Tekstin mukaan Maahanmuuttovirasto olisi todennut miehelle - -", "Siitä huolimatta virasto olisi kuitenkin päättänyt samalla asiakirjalla - -", "- päätökseksi väitetyn tekstin sisältöä".*

Kokko on lainannut ja referoinut uutisessa turvapaikkapäätöstekstiä hyvin varovaisesti osoittaen koko ajan, että tekstin aitoutta ei ole voitu varmistaa aukottomasti. Epävarmuus turvapaikkapäätöksen aitoudesta näkyy *väittää*-verbin ja konditionaalinen runsaana käyttämisenä.

Nimettyinä ja sitä kautta tekstiin läsnä oleviksi ääniksi tai kai'uksiksi nousevat myös päätöksen saanut irakilainen mies (mainittu otsikossa), terroristijärjestö Isis, Irakin nykytodellisuus ja Bagdadin olosuhteet (esim. uutisen kuva, lausuntotekstistä otetut lainaukset), Suomen pakolaislainsäädäntö ja kansanedustajat.

Moniäänisyyden avulla uutiseen rakentuu vastakkainasettelua, joka pakottaa lukijan pohtimaan omaa oikeudentajuaan. Yhtäältä uutisessa ovat Draken nykyistä päätöksentekoa kritisoivat lainaukset ja toisaalta sisäisesti ristiriitaiseksi osoitettu Maahanmuuttoviraston antamaksi oletettu turvapaikkapäätös. Lisäksi uutisessa ovat Markkasen neutraalit kommentit, joiden mukaan hän ei voi kommentoida päätöksen aitoutta mutta ei toisaalta tunne syytä epäilläkään sitä. Toimittaja Kokko esittää uutisessa sinänsä neutraaleja faktoja, jotka käytännössä kuitenkin tukevat Draken esittämää kritiikkiä: *"Heinäkuun alussa Bagdadissa tapahtuneessa pommi-iskussa kuoli yli 200 ihmistä. YK on myös varoittanut väkivaltaisuuksien yltymisestä Irakissa shiia- ja sunni-muslimien välillä. - - MAAHANMUUTTOVIRASTOLLA on ollut tänä kesänä tiukka linja irakilaisia koskevissa turvapaikkapäätöksissä. Myönteisen päätöksen saa vain noin kymmenen prosenttia hakijoista. - - Kielteisten päätösten määrä kääntyi kasvuun toukokuusen lakimuutoksen seurauksena."*

Draken esittämä kritiikki vie uutisen lukijan pohtimaan myös Suomen lainsäädäntöä ja kansanedustajien ammattitaitoa, minkä vuoksi uutisessa kaikuu koko viimeaikainen pakolaisiin liittyvä yhteiskunnallinen ja arvoihin kytkeytyvä diskurssi maassamme.

Arviointilinjaus:

1–2 pistettä

Nimetään muutamia uutisessa esiintyviä ääniä.

3–4 pistettä

Nimetään uutisessa esiintyvät keskeiset äänet ja annetaan esimerkkejä siitä, mitä niillä tehdään.

5–6 pistettä

Tunnistetaan nimettyjen äänten lisäksi tekstissä "kaikuvia" ääniä ja esitetään kokonaiskäsitys siitä, miten eri äänten läsnäolo vaikuttaa tekstin merkitykseen.

3. Mikä on Pekka Mykkäsen kommentin tavoite, ja millä keinoin tavoitteeseen pyritään?

Tekstin tavoite on vaikuttaa poliitikkoihin ja päättäjiin (otsikko), mutta myös yleiseen mielipiteeseen (julkaisupaikka), jotta rasistinen käytös yksiselitteisesti tuomittaisiin.

Teksti on julkaistu *Helsingin Sanomissa*, joten sen näkyvyys on valtakunnallisesti kattava. Ajankohta on rasisminvastainen viikko maaliskuussa 2016. Tekstilaji on kommentti eli toimittajan oma mielipide ja kannanotto ajankohtaiseen aiheeseen. (Turvapaikanhakijoita tuli Suomeen syksyn 2015 aikana ennätysmäärä, mikä osassa kansaa aiheutti pelkoa, hämmennystä ja vastustusta.)

Tavoitteena on saada lukija vakuuttumaan siitä, että avoin rasismi on Suomessa muutamassa vuodessa lisääntynyt, ja vastuuttaa poliitikot ja päättäjät tuomitsemaan tilanne. Tavoitteena on myös saada lukija tuomitsemaan rasistisesti käyttäytyvät suomalaiset ja tuntemaan myötätuntoa rasismia kohdanneita kohtaan.

Kirjoittajan näkökulma on rasismiin vastainen. Teesiksi voitaisiin nostaa seuraavan virkkeen päälause: *"Meillä on lyhyessä ajassa räjähtänyt rasismiongelma, (jossa rasismiin sairastunut kansanosaa on kollektiivisesti päättänyt, että mitkään moraalin, etiikan ja laillisuuden rajat eivät tässä uudessa normaalissa päde)."*

Taustaoletuksena on, että lukija jakaa kirjoittajan maailmankuvan: Suomi on maa, jossa *"meillä on yhteiskuntarauha ja keskinäinen kunnioitus ja jakamattomaan ihmisarvokäsitykseen perustuva elämäntapa"* ja *"josta olemme pitkään saaneet olla ylpeitä"* ja Suomi on sellaisena säilytettävä (suostuttelumääritelmiä).

Kirjoittaja perustelee väitettään faktoilla, omakohtaisilla havainnoilla ja kokemuksilla ja usealla tapausesimerkillä: musiikkivideo *Olen suomalainen* (2014) ja sen saamat kommentit, Umayya Abu-Hannan kirjoitus ja Ulla Appelsinin vastaus (2012), Valterin tapaus (2016), jotka samalla muodostavat ajallisen jatkumon.

Kirjoittaa vetoaa yhteisiin arvoihin ja moraalisiin tai niiden puutteeseen: rasistisia kommentteja kirjoitetaan *"avoimesti ja rehvastellen, omalla nimellä, jopa laeista piittaamatta. Ehkä tietoisina siitä, ettei poliisi enää pysty tutkimaan jokaista viharikosta - -"*. Samalla pelotellaan yhteisten arvojen rappiolla.

Kirjoittaja vetoaa tunteisiin koskettavilla tarinoilla ja monilla retorisisilla keinoilla. Tässä joitain:

- sananvalinnat (plus- ja miinussanat, affektiiviset ilmaukset),
- kolmiportaiset luettelot (*"Meillä on poliitikkoja - - Meillä on suuren suosion saavuttanut hallituspuolue - - Ja sitten meillä on hallitus, pääministeri ja presidentti - -"* / *"Sote-uudistus on tärkeä - - Yhteiskuntasopimus on tärkeä - - Tupo-neuvottelutkin saattaisivat olla tärkeitä - - Mutta mikä voisi olla tärkeämpää - -"*),
- suora puhuttelu: puhutellaan lukijaa (luodaan me-henkeä = me ajattelevat, jotka tuomitsemme rasismiin), puhutellaan rasisteja ja poliitikkoja (otetaan moraalisen tuomarin rooli) (*"Muistattekko vielä, millaisen kohun aiheutti - -"* / *"Rasistit, jotka lapsiakin kehtaatte kiusata, hävetkää. Poliitikot, jotka ummistatte tältä silmänne ja suljette suunne, hävetkää."*),
- lyhyet, vaillinaiset lauseet (*"Oli aidosti rumaa käytöstä. Ei ole reilua."* / *"Tällä rasisminvastaisella viikolla. Nyt."* / *"Valterin pitää päästä bussiin. Koska sinne otetaan jokainen koulumatkalla oleva lapsi. Niin tehdään suomalaisissa busseissa."*),
- vastakkainasettelu (turvapaikanhakijoita auttavat suomalaiset - rasistiset

kansan osat: *"Suomen kansa koostuu - - monista - - hyvää haluavista ja tarkoittavista suomalaisista. Mutta samaan aikaan toisaalla: näitä höperöitä mummoja on ilmaantunut joka kadunvarteen ja internet pullolleen."*),

– analogia talous – rasismi: *"Maamme talous on sairastunut ja kyseisen kriisin tiimoilta on pidetty satoja istuntoja ja tiedostustilaisuuksia. Mutta kun kansastamme järkyttävän suuri osa on sairastunut avoimeen rasismiin, missä ovat kriisi-istunnot, hätäkokoukset ja tiedotustilaisuudet?"*),

– intertekstuaalinen viittaus *Prinsessa ja herne* -satuun (jota Ulla Appelsin kirjoituksessaan käytti): *"Tänään prinsessan patjan alla oleva herne on kasvanut vesimelonin kokoiseksi."*

Lainauksia YouTube-videon kommenteista, Umayya Abu-Hannan ja Ulla Appelsinin teksteistä, Mikko Kososen blogista, Sauli Niinistön Facebook-viestistä (auktoriteetti-perustelu)

Tekstin sävyä leimaavat ehdottomuus, tuohtumus ja oikeudenmukaisuuden vaatimus.

Arviointilinjaus:

1–2 pistettä:

Vastauksessa tehdään irrallisia havaintoja tekstin tavoitteesta ja argumentaation keinoista.

3–4 pistettä:

Vastauksessa määritellään perustellen tekstin tavoite ja pääteesi sekä tuodaan esiin argumentoinnin tapoja ja retorisia keinoja tavoitteen saavuttamiseksi.

5–6 pistettä:

Vastauksessa kommentin tavoite ja keinot liitetään kontekstiin ja kohderyhmään: ajankohtana on rasisminvastainen viikko, ja turvapaikanhakijoita oli syksyn aikana tullut Suomeen enemmän kuin koskaan. Lisäksi rasismin lisääntymisen ajallinen jatkumo on huomattu (esimerkit vuosilta 2012–2014–2016). Keinoja arvioidaan suhteessa tavoitteeseen.

4. Millaiset naisen ja miehen roolit Tuuve Aron novelliin *Satumaa* rakentuvat?

Novelli *Satumaa* kuvaa masentuneen ja syrjäytyneen miehen matkaa kohti itsensä hyväksymistä. Auttajana matkalla on nainen, baarin tarjoilija Krista. Reijo Taipaleen kappale *Satumaa* edustaa novellissa rohkeutta katsoa tulevaisuuteen ja uskallusta unelmoida (motiivi, teema).

Novellissa rakentuu asetelma, jossa mies tarvitsee naista. Asetelman luovat novellin maailmaan kuuluva mies, minäkertoja, ja Krista. Novellin lopussa henkilöiden suhde toisiinsa muuttuu, kun selviää, että myös Krista tarvitsee novellin miestä (*Enää en ole pitkään aikaan kysynyt sitä mitä kysyin silloin kerran Kristalta, että tarvitseeko joku minua*). Tätä muutosta vahvistaa novellin ajallisen miljöön vaihtuminen talvesta kevääksi. Novellin loppu henkii toivoa ja eheytyksen mahdollisuutta. Auttajan ja autettavan roolit muuttuvat selkeämmin miehen ja naisen rooleiksi.

Novellin naisen ja miehen välisen auttaja - autettava -suhteen taustalla on työttömyys surullisine seurauksineen. Työttömyys on aiheuttanut miehen elämässä väkivaltaisuutta (jopa itsetuhoisuutta: - - *tekisi mieli tehdä jotain vaarallista* - -), epämääräistä (kohteetonta) kostonhimoa, mahdollisesti mielenterveysongelmia (- - *silloin oli pahempi vaihe.*), yksinäisyyttä tai syrjäänvetäytymistä (Minä en oikein pidä ihmisistä - -) ja runsasta alkoholinkäyttöä. (Voi myös olla, että taipumus väkivallan käyttöön on johtanut työttömyyteen.) Krista taas on työssäkäyvä ja tasapainoinen ihminen. Hän levittää ympärilleen lämpöä ja hyvää oloa.

Vastakkainasettelu näkyy miehen ja naisen roolien välillä monin tavoin:

- tasapaino – tasapainottomuus
- masennus – elämänilo
- työtön – töissä käyvä
- asiakaspalveluammatti (tarjoilija) – uutta luova ammatti, fyysinen työ (rakennusmies)
- auttaja – autettava / pelastaja – pelastettava (*Krista*-nimen symboliikka)
- väkivalta – rauhoittuminen ja onni
- masennus – onni, toivo, haaveet
- mies sosiaalisesti passiivisena, jopa vihamielisenä – nainen kontaktia ottavana, yhteyttä luovana
- miehen hahmoton ja synkkä todellisuus (yö, puistot) – Kristan baarin rajattu maailma, joka edustaa lämpöä, lohtua ja mahdollisuutta onneen
- yö ja pimeys (mies kävelyretkillään öisissä puistoissa) – valo (nainen, naisen maailma, baari)
- ankeus (baari ”räkälä”) – tyyli ja tasokkuus (esim. Krista juo kahvia posliinikupeista)

Stereotyyppistä tai tyyppillistä ajattelua novellin miehen ja naisen rooleissa edustavat esimerkiksi naisen toimiminen hoivaajana, hänen sosiaalinen aktiivisuutensa ja taitavuutensa ja toisaalta miehen taipumus väkivaltaan ja kiinnostus fyysisyyttä ja kilpailua kohtaan (potkunyrkkeily, ravit).

Toisaalta perinteiset sukupuoliroolit myös sekoittuvat. Nainen esiintyy novellissa vahvana ja mies heikkona. Kristakin syö lenkkimakkaraa sinapin kanssa ja juo keskiolutta – kuten perinteisten miesten ehkä oletetaan tekevän. (Voi myös tulkita, että Krista itsekin näin toimimalla hyväksyy perinteisen mieheyden piir-

teitä, antaa novellin miehelle luvan olla sellainen kuin hän on.)

Sukupuoliroolien keskeisyyttä novellissa konkretisoi myös peili, joka auttaa miestä näkemään itsensä uudessa, positiivisessa valossa, kokonaisena, Kristan silmin (kokovartalopeili).

Novellin minäkertoja on miehen ääni. Nainen (Krista) ei puhu omalla äänellään. Sukupuoliroolien näkökulmasta tämän voi tulkita myös niin, että miehen näkökulma korostuu, eikä nainen saa omaa ääntään kuuluviin. Krista näyttäytyykin miehen silmissä lähes pyhimysmäisenä. Hänen hahmossaan on kuitenkin myös ristiriitaa tai säröä: Krista on kertonut minulle kaikenlaista elämästään ja lapsistaan ja haaveistaan lähteä kauas pois. Ehkä Kristankaan elämä ei ole täysin tasapainoista.

Minäkertoja on stereotyyppistä maskuliinisuutta toistaen toteava ja suorapuheinen kerronnassaan. Hänen kertojanäänensä on aluksi hyvin synkkä, ja alussa väkivalta korostuu vahvasti (- - löisi jotakuta päähän jollakin painavalla - -). Naisen (Kristan) saadessa kerronnassa koko ajan enemmän huomiota myös kerronnan sävy muuttuu positiivisemmaksi. Mies näkee itsensä myönteisemmässä valossa eikä myöskään enää ajattele, että muut haluaisivat hänelle pahaa (syy väkivaltaisuuteen). Novellin lopussa myönteinen kehitys saavuttaa huippunsa, kun käy ilmi, että Kristakin tarvitsee miestä. Voikin miettiä, mihin Krista miestä tarvitsee (tekstin aukko). Orastaako lopussa vakavamman ihmissuhteen mahdollisuus?

Loppua kohti miehen tarve "tehdä pahaa" helpottaa, eikä lastenkaan meteli pihalla hirveämmin häiritse. Myös ajatukset pysyvät jo aika hyvin aisoissa. Mieskin kasvaa koko ajan vahvemmaksi ja kohti itsensä hyväksymistä. Näin myös roolit muuttuvat erilaisiksi ja tasavertaisemmiksi.

Arviointilinjaus:

1–2 pistettä

Tehdään irrallisia havaintoja miehen ja naisen rooleista.

3–4 pistettä

Huomataan vastakkainasettelut roolien rakentumisessa. Eritellään rooleja myös stereotyyppioiden näkökulmasta.

5–6 pistettä

Hahmotetaan auttamisen ja tarvitsemisen merkitys miehen ja naisen välisessä suhteessa. Havaitaan, miten roolit muuttuvat novellin edetessä. Tunnistetaan teema (itsensä hyväksyminen, auttamisen merkitys) roolien muuttumisen taustalla. Huomioidaan lisäksi kertojanäänänen merkitys roolien rakentumisessa.

5. Vertaile satumaan merkitystä Unto Monosen runossa ja Tuuve Aron novellissa.

Satunaa on molempien tekstien keskeinen motiivi, onnen vertauskuva. Monosen runossa satunaa esiintyy paikkana, onnelana, josta puhuja haaveilee. Aron novellissa satunaa on kertojan mielentila, pakopaikka omasta arjesta.

Yhtäläisyyksiä:

- Satunaa on onnellisuuden metafora.
- Satunaa on tavoiteltava asia, jota kohti vievät rakkaus, huolettomuus, rauha.
- Molempien tekstien kertoja tai puhuja on arkensa vanki.
- Monosen runo toimii Aron novellin intertekstinä.

Eroja:

- Aron novellissa käsitellään teemaa avoimen nykynovellin keinoin. Yhteiskunnalliset epäkohdat (työttömyyden seuraukset) näkyvät teeman käsittelyssä. Monosen laulu edustaa suomalaisen perinteisen iskelmän laululyriikkaa, jolle tyypillistä on melankolia ja kaiho. Sodan jälkeiset tunnelmat näkyvät ehkä myös tekstissä.
- Aron novellissa satunaa on kertojan tunnetila, sisäinen rauha, joka vie kertojan pois omasta ankeasta ja ahdistavasta todellisuudesta (yöaikaan puistossa ja Kristan kanssa ollessa). Kertoja tavoittaa satunaa Kristan välittämisen kautta. Loppu on toiveikas.
- Monosen runossa satunaa esitetään kaukana olevana paikkana (*"aavan meren tuolla puolen"*), onnelana, jossa on ainainen kesä ilman huolia ja jossa *"oma armas odottaa"*. Puhuja ei pääse sinne, kaipaa vain ajatuksissaan.

Arviointilinjaus:

1–2 pistettä

Tehdään yksittäisiä tekstien sisältöön liittyviä havaintoja.

3–4 pistettä

Tarkastellaan eroja ja yhtäläisyyksiä tekstien vertauskuvallisuutta tulkiten.

5–6 pistettä

Tulkitaan ja vertaillaan tekstejä huomioiden niiden välinen intertekstuaalisuus ja suhde konteksteihin (ilmestymisaika, genre).